

Проф. др Гавро Перацић

МЕЂУНАРОДНОПРАВНА ОСНОВА МАНДАТА САВЕЗНИЧКИХ ОРУЖАНИХ СНАГА НА ТЕРИТОРИЈИ ЦРНЕ ГОРЕ 1918-1919. ГОДИНЕ

1. — На сједници Врховног ратног савјета савезничких и удружених сила у Версају 2. новембра 1918. године¹ одлучено је да Црну Гору посједну француске, енглеске, италијанске, америчке и српске трупе. Све те војне формације стављене су под власт Врховног ратног савјета. То потврђује и предједник Француске Републике у писму краљу Николи, гдје каже да су све војне снаге савезника укључив и команданта источне армије генерала Франше Депереа стављене под власт Ратног савјета великих сила.² Према томе, хијерархијска војна линија (ланац командовања) се протезала: Врховни ратни савјет — Команда источне армије — Команда српске војске. Команда је формирана за Црну Гору и Котор, замишљена као привремена, непосредно је била стављена под власт Главног команданта за исток Ф. Депереа, и њоме је командовао француски генерал. Међутим, српској команди је била ипак остављена извјесна аутономија у командовању сопственим деташманом који је наступао правцем Метохија — Црна Гора. Но, у крајњем Врховна команда савезничких снага је имала над њом војничку надлежност. Иначе, краљ Никола и нејска влада били су упорни у захтјеву да, ако

---

¹ Les armées françaises dans la grande guerre, Paris 1923, T. VIII, Vol. 3, Annexe № 17003, novemb. 1918.

² Whitney Warren, *Montenegro, le crime de la Conférence de la Paix*, Paris, Genève 1925, p. 42.

треба Црну Гору да окупирају савезници, да то буду француско-британске или италијанске трупе, а да се то онемогући српским трупама.³

2. — Складно општем плану за протјеривање и савлађивање непријатеља на балканском ратишту, а на темељу одлука Врховног ратног савјета, војни и поморски представници (маршал Даглас Хаг, Першинг и Петен) скицирали су нацрте примирја 7. октобра 1918. године, којима је одлучено под тачком 5: „Србија, Црна Гора и Албанија бит ће евакуисане као горе наведене” (ради се о евакуацији Француске, Белгије, Луксембурга и Италије).

Клемансо је јавио телеграмом Депереу 10. новембра 1918. године да су савезничке трупе намијењене за операције у Црној Гори стављене под његову команду и да српске трупе чине дио тих снага као и италијанске, те је умјесно избјећи контакт између њих што је могуће више. Иначе, Пјађетини (италијански генерал) саопштио је Франше Депереу да је добио од своје владе налог да прихвати принцип мјешовите операције Скадра под резервом да се окупација Црне Горе резервише за Италију што је последице оцијењено као нека конфузија.⁵ Иначе, команда талијанских снага је добила упутство да се команда над Котором не може дозволити српском официру.⁶

Формирање српског детаשמана уследио је на основу Инструкције главног команданта савезничких армија од 18. октобра⁷ и на основу тога српска команда је издала своју наредбу за команданта скадарских трупа. Српски официр за везу при Врховној команди савезничких војски Маринковић извјештава Главног команданта савезничких армија да је за команданта скадарских трупа именован пуковник Милутиновић и да су у саставу ових јединица II југословенски пук, 3 брдске батерије, људи под командом К. Пећанца, касније Охридски детаשמан, а послат је и довољан број официра, чиновника и црногорских војника. Од стране Француза је у овај детаשמан ушло: 58. ловачки батаљон, 2 брдске батерије, коњички ескадрон. Дакле, отприлике 3.800 српских војника, 850 коња, 12 брдских топова, док је Француза било 1.500 људи, 618 коња и 8 брдских топова.⁸

³ Види моју књигу *Нестанак црногорске државе у првом свјетском рату са становишта међународног права* (Вој-истор. институт, Београд 1988. стр. 244—5).

⁴ Tasker Bliss, *The Armistice*, *American Journal of International Law*, 1922, Vol. 16. p. 514; види исто: M. Sibert, *L armistice*, *Revue internationale Public*, 1933, p. 670.

⁵ *Les armes française*, *Op. cit.* p. Annexe № 1708.

⁶ Драгољуб Живојиновић, *Италија и божјиња побуна у Црној Гори* 1919, *Историјски записи год. XXXVIII*, 1985, str. 30.

⁷ *Les armes françaises*, *op. cit.* Annexe № 1583.

⁸ *Op. cit.* Annexe № — 1609; Q. G. A. A. 23. oct. 1918.

Мада то није важно са становишта међународног права, јер је то била војна формација српске војске, неки писци указују да су кадровски састав ових снага чинили добровољци из Босне и Херцеговине, Славоније, Хрватске, Далмације и Војводине, међу којима је био мали број Србијанаца.⁹ Будући да је овај одред српске армије формиран 23. октобра 1918. године и да је већ 24. октобра предузео марш за Црну Гору, он је најприје стигао на црногорско ратиште. Италијани су већ 5. новембра стигли, док ће се амерички батаљон искрцати 20. новембра.

Наиме, још прије него су аустроугарске јединице напустиле Црну Гору, Живојиновић наводи да је италијанска влада донијела одлуку, на позив *Compagnia di Antivari* ради заштите њених објеката, да пошаље своје трупе, и почетком новембра 1918. године италијанске снаге почеле су да се искрцавају на појединим мјестима, али су већ тада српске трупе и комити били посјели унутрашњост Црне Горе.¹⁰

И ако је, како стоји у документацији, чак и дислокација савезничких снага била одређена на Врховном ратном савјету, ипак се у литератури запажа њихова повремена предислокација, вјероватно из разних разлога: снабдијевања, немира ту и тамо или познате божићне побуне, комуникацијских разлога и сл. Како је 13. новембра 1918. године извијестио пуковник Фурту (*Foutrou*)¹¹ генерала Депереа, савезничке чете су биле распоређене: по једна у Никшићу и Ријеци Црнојевића и 4 у Подгорици, а на Цетињу је била команда и 6. чета. Д. Вујовић¹² наводи да је 6. јануара 1919. године, значи у периоду божићне побуне, распоред био сљедећи: италијанске јединице у Бару, Виру, Котору, Улцињу; француске у Цетињу, Бару Виру, Никшићу, Котору Зеленики; енглеске у Виру; америчке на Цетињу и правцем Подгорице, Котору и Зеленики. Неоспорно је да је италијанских јединица било највише и да су оне посљедње напустиле Црну Гору.

У посебној инструкцији, коју је Франш Депере упутио 21. октобра 1918. године,¹³ указује се да покривање лијевог бока од српске армије на маршу ка сјеверозападу и захтијева да ослобођење Црне Горе буде вођено у складу са ослобођењем Србије. У инструкцији се даље подвлачи да ће главна акција бити уперена од стране српских снага којима ће бити придодате неке француске јединице. Уз то, ова акција, по инструкцији, треба да омогући дизање народа против инвазора, а српском команданту ће припасти дужност да то организује да би се тако ком-

⁹ Алекса Матановић, *Уједињење Црне Горе и Србије*, Политичка библиотека, Политика и друштво, Београд 1941, стр. 17.

¹⁰ Драгољуб Живојиновић, *Op. cit.*, стр. 26.

¹² Димитрије Вујовић, *Уједињење Црне Горе и Србије*, Изд. ИИ Црне Горе, Титоград 1962, стр. 380—1.

¹³ *Les armées françaises*, *op. cit.* Annèxe № 1583, №. 4352/3.

пензирала слабост регуларних јединица услед тешкоћа у комуникацији. При томе секундарна се акција предвиђала ка Скадру и Бару од Охридског деташмана, а услови ове окупације и операције биће регулисани касније.

У односу на Црну Гору српској армији се ставља у дужност да организује мјешовити деташман који ће ову мисију обавити. Сва обавјештења биће осигурана за ову акцију, а устанак ће бити и подизат у мјери напредовања овог деташмана. Одређује се и француски састав који је стављен под команду војводе Мишића за потребу у Црној Гори (58. ловачки батаљон, двије батерије и коњички ескадрон). Упоредо се војвода Мишић моли да достави што прије план акције, састав, одређивање мисије, мјере за устанак и сл.

Наведене чињенице о конституисању и саставу ове експедиције којима ће се ускоро придружити и јединице из свих војних састава великих савезничких сила на територији Црне Горе несумњиво указује на карактер међусавезнички и многонационални ове војске упућене у Црну Гору, чије су снаге у том погледу иманентно морале имати јединствени и међународноправни статус. Даљи закључак се исто тако мора извести у том смислу; иако се радило о националној територији Црне Горе, те аналогно над том експедицијом која је ослобађала Црну Гору имао команду један српски командант (II пук), он ту команду није посједовао у интересу и за рачун своје државе или било које у склопу савезништва, већ за рачун и интересе свих савезника заједнички и јединствено. То је морала бити основна претпоставка са становишта међународног права.

3. — У слjedeћој поруци Главног команданта савезничких снага војводи Мишићу¹⁴ 24. октобра, Франш Депере указује да је главна мисија ових трупа да ослободе Црну Гору и покрију лијево крило савезничких армија и да зато треба да се назову другачије (црногорска јадранска колона или сл.), што оставља да Мишић сам одреди, јер је њихова акција на Скадар секундарна. Акција ових снага на Подгорицу и Котор, комбиновна са устанком народа, јесте главна; иначе ова ка Скадру и Бару биће командована од пуковника Фурто-а (Fourtau), у ком циљу се ставља привремено на располагање српском команданту. Кад Скадар падне, сагласно споразуму савезничких влада њега ће окупирати француско-британске и италијанске трупе под командом пуковника Фурто-а.¹⁵

Ову војно-оперативну инструкцију војвода Мишић разрађује у Упутству команданту скадарских трупа у којој назначавача да се брзом акцијом из Метохије што прије протјерају сви непријатељски дјелови који би се још налазили у Црној Гори и да се овлада на првом мјесту Скадром; надаље, да се

¹⁴ Les armées françaises, Op. cit. Annexe № 1621, № 5608/3.

¹⁵ Op. cit. Annexe № 1620, № 5608/3.

прикупе црногорски обвезници и да се од њих формирају јединице које ће продужити чишћење цјелокупне црногорске територије од непријатеља.

Овај дио диспозитива Упутства, који у суштини представља борбену заповијест, управо конкретизује општу Инструкцију Главног команданта савезничких армија за исток и представљају борбени задатак српске војске у Црној Гори.¹⁶ У том дијелу диспозитива српски одред испуњава савезнички дио борбеног задатка на овом сектору балканског ратишта.

Према томе, из диспозиције Упутства (Инструкције) Франше Депереа коју издаје Српској врховној команди, као и из Упутства за команданта Скадарских трупа које је издала Српска врховна команда за ову експедицију, у прве двије тачке, које су од капиталног значаја у задатку ових оружаних снага, огледа се основна намјена ове војске са становишта ратних задатака савезничке војске: прогјерати непријатеља из Црне Горе, и организовати нове јединице на територији Црне Горе да би продужиле своје гоњење непријатеља. Инструкција Франше Депереа, дакле, не прелази границу ратне намјене ове војске, она не даје никакво упутство у погледу организације власти и одржавање поретка на ослобођеној територији, што неће бити случај са Упутством војводе Мишића српском детапману, о чему ћемо нешто послје говорити.

Боравак ових трупа, посебно српских, на територији Црне Горе у историографији се често назива окупација Црне Горе од стране српске војске — као да са овом нијесу биле и трупе свих савезничких снага у Црној Гори у том периоду. Ми немамо намјеру детаљно износити читаву лезезу разних теоретских схватања о разним врстама окупације (ратна, мјешовита, мирна итд.)¹⁷ којима се веома много бавила доктрина међународног права тога доба,¹⁸ али се потпуно слажемо са схватањем знаменитог аутора Бустаментата¹⁹ кад каже да су писци махом узимали апстракцију концепције, сматрајући је као општу на основу граматичког смисла ријечи окупација. Но, нарочно и у нашем случају, у војним комуникацијама често се налази израз окупација који се идентификује са посједањем територије од непријатеља заузете, при чему се не води рачуна о том да ли је она под његовим суверенитетом или је непријатељ посјеђује

¹⁶ А. И. И. ф. 359, КЈТ, oct. 1918.

¹⁷ Види наш рад *Нестанак црногорске државе у првом светском рату са становишта међународног права*, Изд. Војно историски Институт, Београд 1988, стр. 253—257.

¹⁸ Ernest Nys, *L'occupation de guerre*, Bruxelles 1919, p. 8; Paul Fauchille, *Traité de Droit international Public*, Paris 1921, T. II, pp. 215—217; Karl Strupp, *Elements du droit International Public*, Paris 1937, p. 372; Lui Le Fir, *Међународно јавно право* (превод), Београд 1934, стр. 623.

¹⁹ Antonio Sanches Bustamante, *Droit International Public*, T. IV, Paris 1937, pp. 131 et suiv.

по неком другом основу (сам је окупирао од свог непријатеља, узео под закуп, или као сервитут, али је под међународним мандатом и сл.).

У том погледу нема спора у међународном праву о карактеру те територије, и то како у међународно позитивним нормама тако и националним. Централни правни текст у том погледу био је тада, а и данас је, Хашки правилник о законима и обичајима рата на копну од 1907. године, који добар дио посвећује (Ш) проблему власти на непријатељској територији, гдје у члану 43 каже: „Територија се сматра окупираном кад се стварно налази под влашћу непријатељске војске” те је окупатор дужан да обезбиједи „јавни ред и сигурност”. Оксфордски приручник од 1880. године указује: „Подручје се сматра окупираним када је држава којој оно припада усљед провале непријатељских трупа стварно престала да ондје врши редовиту власт и када непријатељски освајач једини ондје може да одржава ред. Граница у којима се та чињеница збила одређује опсег и трајање окупације”. Посјетимо још и на Ратна правила Књажевине Србије по међународном праву од 1877. године, која у параграфу 71. указују да „кад једна странка заузме територију свог противника (на пример варош, град или целу област) онда се на том заузетом делу непријатељског земљишта прекида суверенска власт дотадашње владе и на њено мјесто стоји војничка власт оне ратне силе која је област заузела”.

Дакле, из изнијетих текстова је јасна доктрина да ратна окупација (*ocupatio bellica*) као предмет мора имати непријатељску територију која је војничком силом заузета од њеног суверена, а чак не ни преотета силом од другог окупатора. Дакле, основна претпоставка — предмет окупације не постоји у случају посједања црногорске територије од стране савезничких војски 1918. године.

Отуда се поставља питање да ли је правни статус црногорске територије дозвољавао улазак у Црну Гору савезничких војски, укључив наравно и српске војске, без знања и одобрења њеног суверена.

По себи се разумије да је територија Црне Горе и даље остала ратиште по међународном праву, иако је 1916. године престала да буде војиште — активна ратна зона. Она је уласком Црне Горе у рат то постала као и територија сваке зараћене стране — централних сила и удружених и савезничких. То значи да се било кад на тој територији опет може отворити војиште гдје се активне операције опет одвијају.

Потписујући сепаратан уговор — капитуалцију, Црна Гора није изашла из ратног стања, нити је престала да буде чланица ратног савеза. Ратно стање као међународноправна институција почиње објавом рата или простим почетком ратних операција а завршава се ступањем на снагу мировног уговора или на неки

други начин окончања ратног стања — једностраним декларацијама бивших зараћених страна.

Ратно стање између Црне Горе и Аустро-Угарске је почело 6. августа, а између Србије и Аустро-Угарске 28. јула 1914. године.²⁰ Тиме наступа нови међународноправни однос — прекид дипломатских односа, трговине и сл. Временски трајање тога стања може да буде нејасно. Али има разних ситуација, као на примјер да ратно стање ступи на снагу а да се војске не сукобе чак ни током читавог рата. Има и таквих ситуација да војска једне ратујуће стране оконча активне војне операције уговором о примирју или капитулацијом, као што има и ситуација да се током рата само повремено и за кратко вријеме сукобе зараћене војске а ратно стање се продужава. Правило је да се у ратовима војних коалиција заједнички и почиње и окончава ратно стање. Али то правило има и изузетака, те могу и да потпишу сепаратне уговоре са непријатељем (Бугарска и Италија у другом свјетском рату), у којима се обавезују да приступе супротној ратној коалицији — дакле, да преклоњи тако рећи мијењају свој правни положај, од савезнице постану непријатељске државе.

Ако се остане само на том уговору (примирју или капитулацији или простој обустави ватре) који има за циљ да оконча привремено или за дуже вријеме ефективне ратне операције, а не потпише се мировни уговор којим се дефинитивно окончава ратно стање, та држава остаје у статусу зараћене стране као што је била на самом почетку рата.

У нашем случају правно је интересантно утврдити да су црногорски фактори заиста тражили и очекивали потпис мировног уговора с Аустро-Угарском, али друга страна није уважила пуномоћје црногорских делегата за такав судбоносни и веома значајни докуменат који подлијеже строгој, оцјени међународног права.²¹ Услјед тога, будући да је влада избјегла и инсистирала се у једној савезничкој земљи, она је манифестовала и даље савезнички карактер до краја рата. Самим тим чином она је манифестовала и убјеђење да остаје и даље суверен своје државе, у нади да ће се опет повратити да настави своју дужност као представник суверенитета црногорске државе.

Али, несумњиво, позиције и влада и оружаних снага двију савезница, Црне Горе и Србије, и правно и војно-стратегијски биле су различите. Наиме, посједајући Црну Гору окупатор не

²⁰ Види: *Операције црногорске војске у првом светском рату*, VII, Београд 1954, стр. 76; A. Merignhas, — Lemonon, *Droit de gens et la guerre 1914—1918*, Paris 1921, pp. 61—7.

²¹ Прокол Краљевске црногорске владе од 29. децембра 1915. до 19. фебруара 1916. године (ст. календар) Акт № 1; Види исто: Андрија Лубурић, *Капитулација Црне Горе — Документи I*, Београд 1938, стр. 39; *Операције црногорске војске*, оп. цит. стр. 517; Милан Прелог, *Црна Гора и Аустрија почетком 1916. године*, Записи књ. XXIII, јан 1940, стр. 294—6.

стиче суверенитет нити је насљедник у праву суверена, јер је окупација једно фактичко и привремено стање. И Србија је била у истом положају окупације као и Црна Гора, с том разликом што је остала активна зарађена страна не потписујући никакве обавезе о предаји оружја и апстиненцији од даљих борби. Такође, и њена влада је избјегла на туђу државну територију, чекајући општи моменат савезничких акција да се врати у отаџбину. Разлика је и у томе што се Црна Гора самим потписом капитулације обавезала да су за њу ратне операције с Аустро-Угарском окончане, али не и ратно стање. Црна Гора није имала своје војске као Србија да би је та војска ослободила кад наступи промјена стратегијских околности.

Подједнако, црногорска и српска територија су пуне три године биле неактивна ратишта искључена из војишне зоне те су се могле у било које вријеме рата реактивирати, било сопственим трупима (ако их има) или војском савезника.

Отуда је питање овлашћења за улазак трупа стране државе — савезника на црногорску територију у оваквим приликама без знања или одобрења нејске владе беспредметно, јер законита влада у Неји, иако призната од савезника, није имала ни правне ни војне могућности да активира ратиште на сопственој државној територији које је било капитално за окончање рата на балканском ратишту. Зато она то није могла спријечити својим савезницима.

Потписивањем капитулације црногорска влада је себе обавезала на престанак отпора, али није обавезала и своје савезнике. Они су имали слободу акције и на њеној територији, јер је и она улазила у јединствено ратиште савезника. Јер, гдје се год налазиле трупе непријатеља на ратишту, сем ако се ради о неутралној земљи или некој територији под специјалним статусом неутровализоване зоне или демилитаризоване зоне — које иначе не могу ући у ратиште — супротна страна је овлашћена да их уништава и ликвидира. Црна Гора самим чином капитулације није прешла у неутрални статус. Ако би јој непријатељ дозволио да путем мировног уговора добије неутрални статус — о чему је било преговора своједобно, кад се на црногорском двору размишљало какве услове да понуде Аустријанцима за обуставу ватре — и ако би јој такав статус признале друге државе а непријатељ повукао своје окупационе трупе са њене територије, онда се на њеној територији не би могле одвијати војне операције нити би чак и савезничке снаге могле ући на њену територију ради ратних операција.

За своје операције преко црногорске територије, савезници нијесу нашли за потребно ни да консултују нејску владу, нити је она имала удјела у планирању ових ратних операција за ослобођење Балкана и њене сопствене територије. Према томе, савезници су имали право да одаберу одговарајуће правце

наступања, средства и јединице које ће најуспјешније обавити задатак побједе непријатеља на црногорском ратишту. Отуда је захтјев Краља Николе (који смо навели) за изузеће српских трупа у акцији заузимања Црне Горе и њеног посједања био правно нелогичан.

4. — При уласку у Црну Гору јединице II југословенског пука су наишле на масовни устанак ослободилачких снага (које су се формирале у батаљоне) и на комитски покрет (који је био присутан током цијелог рата на територији Црне Горе, а при крају самог рата добио и масовне размјере). Наравно, ове војне формације ставила је под своју команду команда II југословенског пука, будући да му је у борбеној заповијести за експедицију у Црној Гори било наложено „да прикупи црногорске обвезнике” и од њих створи јединице за даљу борбу.²²

У упутству војводе Мишића ови се борци називају „обвезници” док у Инструкцији Депереа се каже „подизање народа, устанак народа / le soulèvement de la population contre l' évaluateur /. Појам обвезник у стварности, гледано са становишта међународног права, не би се могао прихватити, јер командант једне стране војске не може бити овлашћен да обавезе другог држављанина на службу ради одбране чак ни своје сопствене земље. Они су се заиста подигли добровољно из патриотских побуда и уочи доласка српских јединица ослободили скоро цијелу Црну Гору. Окончавши борбе послје ослобођења Подгорице, командант српског детањмана их је распустио својом наредбом од 12. новембра 1918. године.²⁴

Ове војне формације, самоникле на територији Црне Горе, не изводе свој статус из статуса црногорске војске која је 1916. године капитулирала. Будући да су стављене под команду II југословенског пука, на добровољан начин устале и тој се јединици прикључиле, свој правни статус изводе из статуса јединице која је њима командовала и за њих одговарала. Такав став је међународно право заузело још на почетку овог вијека. Наиме, још је Институт за међународно право на својем засједању у Фиренци 29. септембра 1908. године у Резолуцији тада усвојеној утврдио да такве /стране/ јединице имају исти правни положај као војска у чијем се саставу боре.²⁵ Ово, наравно, под условом да нијесу дигле пушку против сопствене државе. Иначе, није било уобичајено, сем изузетно, да се иностраној држави, па и савезници у једном рату, омогућава да мобилише војнике друге државе за своје војске. Ако се ради о добровољцима, то је већ друга правна ситуација и то је законита радња од стране

²² АП, ф. 359, КЈТ, окт. 1918. Врх. К-да О. бр. 31205.

²³ Les armées françaises, Op. cit. Annexe № 1583, № 4352/3.

²⁴ Новица Ракочевић, *Црна Гора у првом свјетском рату 1914—1915*, Титоград 1969, стр. 452.

²⁵ Tableau de L' Institut de Droit International 1904—1914, Martinus Nijhoff Haye 1919, p. 187.

државе кад их прима у своје редове. За вријеме првог свјетског рата, постојали су, додуше, уговори између Велике Британије, Француске, Русије, САД, Италије и Грчке о узајамном праву мобилизације савезничких држављана ако се налазе на тлу неке савезничке државе.²⁶ Али то су уговорни односи, иначе нема општег правила таквог садржаја.

По окончању овог задатка који је имао теренски одређен оквир /територија Црне Горе/, свим трупама на балканском ратишту предстојао је задатак даљег гоњења непријатеља и његовог присиљавања на капитулацију. У том циљу, стигавши на три ријеке /Сава, Дунав и Дрина/, било је нужно за све армије на Балкану утврдити даље задатке, па наравно и српској армији. Зато је Франш Депре издао заповијест за прелазак преко ријека и ослобађање територија под Аустро-Угарском. На основу тога а на молбе многих мјесних органа /вијећа и одбора/ на територији Аустро-Угарске, Врховна команда српских трупа је командама армија и Јадранских трупа издала заповијест за пребацивање на тло Аустро-Угарске.²⁷

5. — Упутно је запазити чињеницу да је већ 1. децембра 1918. године проглашено формирање државе Срба, Хрвата и Словенаца, у коју су ушле поред двије самосталне државе /Србија и Црна Гора/ и дјелови под Аустро-Угарском: Хрватска, Словенија, Војводина и др. Везано за ову чињеницу, која се и очекивала, треба указати и на политички дио садржаја Упутства за српске трупе које им је издала њихова властита команда. Наиме, у том упутству се детаљно разрађују задаци црногорским официрима, чиновницима и војницима који ће под руководством Црногорског одбора за уједињење радити на војно-политичким питањима и тако помоћи процесу уједињења Србије и Црне Горе „иницијативом и добром вољом самих становника Црне Горе без икакве пресије од стране наших трупа”. У посебној тачки овог Упутства /тач. 3/ прописан је у детаље поступак обазривости према Црногорцима, чак и преме евентуално неким војним јединицама ако би се убациле са стране или се на лицу мјеста регрутовале. Чак и ако би наишли на ватру, забрањује се по сваку цијену примијенити оружје, већ одмах извијестити Врховну команду ако органи самих Црногораца не могу наћи рјешење. Узгред напоменимо да и та обзирност говори о окупацији, јер би окупатор имао право да и силом сломи такав отпор, да би засновао ред и поредак за који он одговара по међународном праву. Посебно је значајно у том циљу навести инструкцију политичке природе у којој стоји намјера да се Црногорци увјере да „ми нијесмо дошли да владамо Црном Гором”

²⁶ Миодраг Јовичић, *Влада у избеглиштву*. Југословенска ревија за међународно право, бр. 4/1967, стр. 95—6.

²⁷ *Велки раг за ослобођење и уједињење*, књ. 31, стр. 18—19, 31—32.

²⁸ АП, ф. 359, КЈТ, окт. 1918.

већ да је уведемо у „Велику српску заједницу” за коју је наш народ вјековима тежио.

Имајући у виду датум издавања овог упутства, разумљиво је што се Команда српских трупа тако обазриво односи према Црној Гори, јер је то још увијек туђа држава, једнака међународноправна личност као и њихова држава, те морају поштовати суверенитет и обичаје домаће територије. Зато Упутство још увијек и одише схватањем да се ова војска неће мијешати у унутрашње процесе Црне Горе, мада се изражава њихова уједињитељска идеја за коју ће ако затреба послужити као гарант оним снагама које буду на тој линији. Но, док се за ово вријеме још очигледно може запазити да те туре имају неку улогу у том погледу, од датума уједињења у државу СХС њихова претпостављена команда издаје изричите наредбе да заштите процесе који су у току и који су на линији очувања уједињене државе. Према томе, иако је овај контингент војске у нечему имао специјални положај и аутономност, што контингенти других држава нијесу, те иако му је искључена могућност да употреби „силу и пресију” у обављању функције како је то стајало у Упутству, ипак је био гарант у крајњем процесу уједињења и обезбјеђењу поретка који су уједињитељске снаге успостављале.

6. — Са становишта међународног права није спорно да је 1. децембра формирана нова међународноправна јединка и да је тада нестало двије јединке као самосталне државе — Србије и Црне Горе. Наравно, тај датум означава и датум трансформације мандата и статуса овог српског контингента. Он више није контингент спске армије нити изводи статус из државе Краљевине не Србије, нити је пак на територији друге државе већ је на територији своје сопствене. Ово и поред чињенице да државу СХС нијесу још биле признале друге државе (то ће доћи врло касно). Ствар је других да ли ће нас признати или не, а наша је ствар хоћемо ли заједно живјети кад ћемо то одлучити. Уосталом, и међународно право, и ако је касније дошло изричито признање, никад није спорило да држава СХС постоји од 1. децембра 1918. године и да од тог датума теку све правне посљедице стварања државе СХС.

Но, правни проблем је и у томе да ли од тог датума, 1. децембра, овај контингент мијења своју мисију — мандат, јер смо видјели да је промијенио статус по међународном праву, те да ли је његов мандат који је имао и пред свијетом још има у контрадикцији са нестанком његове државе и промјеном припадности новој држави његових војника. Сасвим је на мјесту ово питање. Јер да је случајно његова држава прије 1. децембра тражила његово ангажовање у унутрашњим процесима, онда би његов међународни мандат нестало, пошто таквог задатка нема у диспозицији међународне команде, већ напротив: поштовати

слободу и право Црногораца да сами уређују своје односе у држави.

Све док се ситуација на црногорској територији развијала нормалним токовима гдје није било пресије ни силе ни од једне стране, ове трупе су могле да буду представници међународних форума као све остале, односно да ту мисију сматрају као пре-валентну. Али, у случају примјене силе од стране разних фактора који су хтјели да те токове силом преокрену, као разне побуне — божићна и сл. — оне су законито могле да послуже новој држави ради успоставе мира и реда. Шта више, и други контингенти су им у томе могли законито помоћи, јер свака војска кад има такву мисију мора да обезбиједи ред и поредак на територији на којој врши своју службу. На жалост, то није био случај с италијанским контингентом, који је био главни узрочник тог метежа, побуне, те се самим тим као међународни орган искључио из тог мандата.

Prof. dr Gavro Perazić

**LA BASE INTERNATIONALE JURIDIQUE DES MENDATS
DES FORCES MILITAIRES DES ALLIÉS SUR TERRITOIRE
DU MONTÉNÉGRO DE 1918—1919**

R e s u m é

L'analyse internationale juridique du »status« des forces militaires des alliés sur le territoire du Monténégro de 1918—1919, qui conformément à la décision du Conseil suprême de guerre des alliés et des forces associées à Versailles le 2 novembre 1918, occupèrent le Monténégro, exigeait à part des observations juridiques des observations pour d'autres nombreuses questions. Cela concerne tant la chaîne du commandement, les relations de quelques sujets intéressés, l'Italie et le gouvernement de N. avant tout selon l'occupation du Monténégro par les troupes serbes, que la façon de la formation de ce détachement serbe et son rapport envers la commande Suprême des alliés.

La structure de l'expédition des alliés, le caractère de l'armée composée des paysdes alliés et de diverses nationalités envoyée au Monténégro conditionna son état unique international et juridique. De là, quoique la commande serbe commandait aux troupes qui ont libéré le Monténégro, elle ne commandait pas pour l'intérêt et pour compte de son pays ou bien pour quelque autre pays allié mais pour compte et pour l'intérêt de tous les alliés sous la commande du commandant principal des forces alliées Franchet d'Esperey. Le dispositif des instructions de Franchet d'Esperey à la commande suprême serbe ainsi que le contenu des instructions de la commande suprême serbe aux troupes de Scutari le confirmaient.

Vu que l'action complète se menait dans le but de libération des territoires des alliés, comme partie du champs de bataille, et non pas ceux des ennemis, conformément à la théorie et aux maximes en force du droit international, il ne peut pas se faire de l'occupation mais de la libération du territoire du Monténégro. En signant le contrat particulier — la capitulation, le Monténégro ne sortit pas du cercle des pays alliés, et cela n'a pas conditionné non plus sa sortie de la guerre.

Le mouvement de franc-tireur, c. à d. l'insurrection de masse du peuple monténégrin vers la fin de la guerre, représentait un facteur important de

la guerre de libération. Vu que ces formations indépendantes mises sous la commande du IIe régiment yougoslave, en avait, en regardant l'également, la même position comme l'armée dont elles faisaient partie.

Par l'union, c. à d. par la création du Royaume des Serbes, des Croites et des Slovènes, le contingent des troupes serbes qui, conformément aux Directives de la commande suprême serbe agissait sur les questions politico-militaires en aidant le procès d'union du Monténégro et de la Serbie »par l'initiative et la bonne volonté des habitants du Monténégro sans aucune pression de la part de nos troupes«, a changé par cela son »status«. Il n'était plus contingent de l'armée serbe et il ne réalisait plus son »status« da Royaume Serbe, il n'était non plus sur le territoire d'un autre état mais sur le territoire de son état à peine formé sans égard que l'act de son reconnaissance internationale n'était pas encore déclaré. C'est pourquoi on pouvait poser la question de contradiction à l'égard du »status« de ces troupes vu que le public des alliés les traitait encore comme forces armées de la Serbie.